

Лазарус

1913 рік. Грізні битви людей та нечисті в минулому, колишні вороги навчилися жити поряд у Києві - головному місті Межі. Але цей мир примарний, насильство от-от вирветься назовні. Давні пророцтва невблаганні - прийде той, хто все змінить і відплатить сповна за несправедливість та утиски. Проти власної волі у вирі подій опиняється Олександр Тюрин, відомий сищик, який має свої причини уникати Києва. Шість детективних головоломок, криваві злочини, політичні інтриги, біль та радість кохання, секрети святих місць і поклик прадавніх сил. У пошуках істини розкриваються родинні таємниці та воскресає похована історія. Серце крізь темряву веде до мети, та чи відкриється остання печатка, щоб пророцтво здійснилося? Чи зуміє Олександр Петрович Тюрин пройти особисте чистилище й не допустити нової війни?

Чому варто прочитати?

- Влітку 2023 усі зачитувалися романом «Дім солі», тож естафету підхопить не менш перспективний «Лазарус». Адже читачі, які відкрили для себе творчість Світлани Тараторіної точно хотітимуть прочитати ще й інші новинки від авторки.
- «Гурманам» від фентезі також сподобається ця нова книжка. Ретро-детективи зараз на піку популярності, а ще й приправлені містичними перипетіями - це саме те поєднання, від якого важко встояти фанатам обох жанрів.

ЛАЗАРУС

Світлана
Тараторіна

 Vivat
ВИДАВНИЦТВО

Світлана
Тараторіна

ЛАЗАРУС

Переднє слово

Надворі літо. На Київському вокзалі — тиснява. У повітрі — вугільний дим та радісні вигуки. Пронизливий свист змушує публіку заметушитися. Дами підбирають подоли довгих суконь, чоловіки суплять брови, тростинками бороняться від пропозицій готельних закликальників та візників. Пероном пробігають галасливі халамидники. Їх супроводжує суворий погляд прекрасних зелених очей. Панянка поправляє брошку у формі кадуцея, оздоблену чорними агатами, і вдивляється в новоприбулих. Але я ще не знаю, на кого вона чекає.

Обіч натовпу мружить очі невисокий поліцейський. Він кидає до рота чергову порцію соняшникового насіння і шкірить зуби до кругленької перекупки. Він теж на когось чекає.

Нарешті потяг зупиняється, і з вагона вистрибує пан. Його приємне обличчя напружене. Губи вигнуті в кислу посмішку. Він, як і я, помічає, що натовп різношерстий. Під солом'яним бриликом ховаються ріжки, пику молодшого гімназиста прикрашає рожеве рильце, а міська босота всуціль голомоза і з гострими, наче у щуки, зубами. А потім я отямлююся. Ховаю своє уявне дзеркальце, крізь яке роздивлялася цей химерний та строкатий світ, і розумію, що навкруги Київ 2015-го, і я щойно почала роботу над «Лазарусом».

Саме це уявне дзеркальце підтримувало мене, коли анексували Крим та розпочалася війна, і наче промовляло: Київ встояв 100 років тому, витримає й зараз. Я дуже хочу, щоб воно спрацювало і для вас.

Під час роботи над романом я блукала вулицями міста, шукала знаки з минулого, бачила прекрасні споруди, людей у дивних строях, духів цієї землі, вслухалася у їхній шепіт, надихалася історією Києва.

Обрана мною доба була останнім мирним періодом напередодні руйнівних штормів. Але застерігаю від спроб ідеалізувати той період. Пишнота поневоленого міста, наче яскрава вивіска, що покликана відволікти від убозтва закладу, ховала неспокій, готовий от-от вирватися назовні.

Так, одним із головних персонажів «Лазаруса» є Київ і його історія.

Про це фраза, необережно залишена мною під обкладинкою першого видання: більшість прізвищ, які ви знайдете на сторінках книги, належали реальним людям. Ким вони були й чому мені так хотілося про них розказати? — неодноразово питали ви. Дуже сподіваюся, що історичні коментарі, які ми розмістили наприкінці другого видання, допоможуть глибше зануритися в початок ХХ століття (заглянути в коментарі вам підказуватимуть маленькі помічники на полях). Пишу ці самовпевнені рядки й відчуваю осуд десятка книг, що стоять за моїми плечима. Тож кваплюся зауважити: книги з історії Києва та їх шановні автори, яким я безмежно вдячна за працю, у жодному разі не винні в історичних похибках чи вільних трактуваннях певних подій, що породжені моєю уявою.

Все ж таки «Лазарус» — фентезі. Поряд з «реальними прізвищами» у вигаданому світі живе нечисть. З її видами ой як непросто розібратися. Я спробувала дати тому лад. На ваше прохання в це видання ми додали Словник найрозповсюдженішої нечисті Межі. Авторство Словника приписують імперцю, який не вирізнявся любов'ю до людиноподібних. Тож раджу поставитися до його класифікації дещо скептично. Мешканці Межі, люди чи нечисть, завжди були малозрозумілими для представників імперії, що певний час вважала цю землю своєю.

Імперії, що ніяк не зрозуміє: Межа завжди була самотньою, примхливою, вічною. А той, хто захоче випробувати міць Межі, ризикує розбудити Змія.

Тож не випробовуватиму ваше терпіння. Світ «Лазаруса» чекає на свого дослідника. Лише додаю, що я дуже люблю цю книгу, і дякую кожному, хто забере її на свої полиці.

А понад усе висловлюю вдячність кожному захисникові України. Тільки завдяки вам ми маємо змогу робити книги, вигадувати світи, вірити у відродження, планувати майбутнє.

Світлана Тараторіна
Київ, 2023

Дійові особи

Поліційні та інші чини

Тюрин Олександр Петрович — чиновник з особливих доручень, підполковник, тридцять три роки.

Вид: *homo sapiens*.

Топчій Парфентій Кіндратович — околочний наглядач Старокиївської поліційної дільниці.

Вид: [не зазначено].

Скалонне Олександр Олександрович — поліцмейстер, полковник.

Вид: *homo sapiens*.

Рапойто-Дубяго — поліціант сискного відділу міської поліції.

Вид: *homo sapiens*.

Вишиєвський Олексій Митрофанович — чиновник з особливих доручень при генерал-губернаторі Межі.

Вид: *homo sapiens*.

Адамчик Абрам — підполковник.

Вид: *homo sapiens*.

Огірок Павлентій — ротмістр.

Вид: зооморф [потребує уточнення].

Міська Дума

Фальдберг Фрідріх-Рудольф Людвігович — гласний Міської думи, голова фракції людиноподібних.

Вид: *berserk*, або людоведмідь.

Добринін Микола Петрович — гласний Міської думи, голова фракції людей. Очільник товариства «За чистоту людського роду». Один із засновників «Двоголового орла». Нечистененависник.

Вид: *homo sapiens*.

Качур-Бачковська Глафірія Павлівна — друкарка секретаріату управи Міської думи.

Вид: *homo sapiens*.

Розсоха Фріц Абрамович — друкар секретаріату управи Міської думи.

Вид: *deamon* [дописано чорнилами] чорт нижнього порядку.

Шкуро Захар Васильович — секретар управи.

Вид: *homo sapiens*.

Духівництво

Архімандрит Амвросій — настоятель Києво-Печерської лаври.

Вид: *homo sapiens*.

о. Палладій — настоятель Дальнього (змішаного) монастиря.

Вид: *gnomen* / гмур.

о. Назарій — чернець Дальнього (змішаного) монастиря.

Вид: *homo sapiens*.

о. Протасій — чернець Дальнього (змішаного) монастиря.

Вид: *homo sapiens*.

о. Марко — Марко Проклятий, чернець Дальнього (змішаного) монастиря.

Вид: *spirit sacer* [дописано чорнилом] дух проклятий [уточнено] рідкісний вид людиноподібного, нез'ясованого походження.

о. Василь — Василь-пісник, чернець Дальнього (змішаного) монастиря.

Вид: *desmodus*, або упир.

о. Захарій — Захарій-травник, чернець Дальнього (змішаного) монастиря.

Вид: [потребує перегляду].

о. Ілля — Ілля-стовпник, чернець Дальнього (змішаного) монастиря.

Вид: [потребує перегляду].

о. Святоша — настоятель Стрітенської церкви.

Вид: *homo sapiens*.

о. Єгемон — настоятель Кирилівської церкви. Очільник «Братства Ольга».

Вид: *homo sapiens*.

Містяни

Голубев Вальдемар Степанович — студент, очільник нечистененависницької організації «Двоголовий орел».

Вид: *homo sapiens*.

Голубев Степан Тимофійович — професор Університету св. Володимира, історик.

Вид: *homo sapiens*.

Айвс Василина — доктор медицини з душевних хвороб людиноподібних.

Вид: *homo sapiens*.

Житоцька Євгенія Карлівна — власниця будинку на Бульварно-Кудрявській, де винаймав квартиру Тюрин, дочка професора історії Карла Житоцького.

Вид: *homo sapiens*.

Пані Кац — колишня вчителька гімназії.

Вид: *homo sapiens*.

Микола Павлович Тропінкін — інспектор перших класів, учитель латини у Першій чоловічій гімназії.

Вид: *homo sapiens*.

Перетц Фердинанд Іванович — професор, знавець мертвих мов, дослідник фольклору й міфології людиноподібних.

Вид: *homo sapiens*.

Гальванеску — приват-доцент Університету св. Володимира.

Вид: *homoidea serpentes* [дописано чорнилом] **Доктор-змієголовець.**

Пузир Лобаст Сигізмундович — голова поселення водянників на Трухановому острові.

Вид: *homoidea aqua*, або **водяник.**

Мадам Гінда — Мендель Ганна Іванівна, власниця розважального закладу на Трухановому острові.

Вид: *malefica* [дописано чорнилом] **вроджена відьма.**

Басараб Фабіан — князь.

Вид: *desmodus*, або **упир.**

Тартаров Сергій Олександрович — купець, власник яхт-клубу на Трухановому острові.

Вид: *spirit aera*, або **перелесник.**

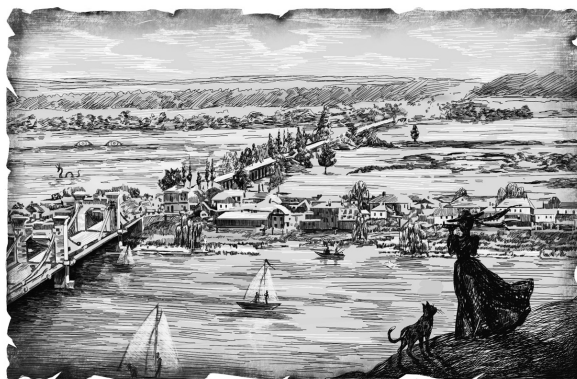
Пані Солоха — медіум, ясновориця, продавчиня магічних товарів.
Вид: *homoidea bufonidae*, або людожаба.

Тумс Ярослав Вікторович — реєстратор оголошень у газеті «Киянин».
Вид: [потребує перегляду].

Кендрик Яків — гімназист Першої чоловічої гімназії.
Вид: *homo sapiens*. Певний час правив за вмістилище Апі.

Справа перша

Приймак водяників

Київ, 1913 рік

I

Потяг здригнувся, проїхав іще кілька сажнів¹, протяжно свиснув і зупинився. Слідчий з особливо важливих справ Олександр Петрович Тюрин втягнув носом вокзальний дим, скривився і знову розвернувся до провідника. Низенький, не більше п'яти футів² на зріст, домовик і далі тримав руку під козирок. Обличчя ховалося під довгим сивим волоссям, чуб переходив у кошлаті брови, ті — у вуса й нечесану бороду. Тюрин не бачив очей, і це його неабияк дратувало.

— За яким правом ви притягли мене до Києва? У понеділок я маю бути у столиці. На мене чекають у канцелярії імператора! Врешті-решт, я чотири місяці їжджу Межею і хочу додому!

— Але ж, ваше благородіє, — вкотре лагідно почав домовик, — ніяк не можна, колії розібрані. Поки цукор не зберуть, руху не буде.

Тюрин і без кволих пояснень розумів масштаб катастрофи. Пагорби під Бояркою червоніли від цукру. Поки пасажири першого класу підраховували, скільки мільйонів втратять Балабухи, Тюрин думав про скандал у столиці. Зі втраченого цукру мали бути виготовлені пуди³ першокласного сухого варення спеціально до імператорського столу. Магічний делікатес розплющував третє око, лікував безпліддя, подовжував життя, на час повертав молодість, але найважливіше — полегшував муки спадкоємця Імперії. Імператор довго чекав на сина. Нарешті, після п'ятох дівчат, було оголошено про появу царевича. За кілька років монарша родина в багато разів збільшила замовлення на «сухе варення». Відкрито про це не говорили, але у столиці всі знали — спадкоємець народився з «царською хворобою». Замість кісток мав у тілі скло, а в жилах — гнилу жовту рідину. Через це Імперія, як кров, точила цукор із Межі, вимагала дедалі більше сухого варення, натомість нечисть отримувала гроші й певні свободи.

«А свобод завжди замало. Дай на ложці — заберуть казан», — подумав Тюрин.

Знадвору долинали чергові політичні прокламації. У Києві — центрі Межі — було неспокійно. На дніпровському острові, який належав людиноподібним, знайшли труп людського хлопчика. Людошовіністи відразу оголосили, що це ритуальне вбивство. І понеслося. Люди спалили кілька будинків гмурів у Протасовому яру, а наступного дня пролунав вибух під потягом Балабухів, хоча останні належали до давнього київського роду людоведмедей.

Залізничні жандарми не придумали нічого ліпшого, як відтягти столичний потяг до Києва — «для комфорту панів пасажирів». Обіцяли продовжити рух за маршрутом наступного ранку. Але Олександр Петрович занадто добре знав Межу, щоб у це повірити.

«У понеділок у Тамари іменини... І головне — застрягнути саме тут», — пульсувало в голові. П'ять років роботи у спеціальному відділі поліції йому вдавалося уникати столиці Межі. Скільки не їздив губерніями нечисті, завжди планував так, щоб оминати Київ.

Тюрин безсило оглянув купе. Валізи німим докором стирчали з багажної полиці. Вирішив до останнього не знімати. Погляд упав на

книжку, якою гамував думки на під'їзді до Києва. «Легенди про Змія», автор Лазарус — останній спогад про батька, єдиний томик, який вдалося врятувати з домашньої книгозбірні.

Фіранки легенько сіпнулися. З відчиненого вікна дихнув незвичний на середину травня жар. Поруч рушив черговий потяг.

— Люди, стережімося! Нечисть убиває людських дітей! Пом'янімо замученого отрока Ющинського! — знову долинуло знадвору.

Тюрин нарешті визирнув у вікно. Більше з бажання ковтнути свіжого повітря, ніж із цікавості. Його обличчя зблідло. «Це не може бути він», — прошепотів Тюрин, пхнув книжку до кишені, відштовхнув домовика й побіг до виходу.

***

Чоловік, якого Тюрин прийняв за батька, виявився чортом-лахмітником. Попри спеку, на тонкій фігурі теліпалося кілька піджаків. На ратиці чорт натяг калоші, шия потопала в щонайменше трьох плетених шарфах, а різки затуляв розлогий солом'яний бриль. Такий і справді був у батька за дитинства Тюрина. Але як він міг не помітити свиняче рило?

«Все через шрам», — заспокоював себе поліціант, утираючи піт. Ліва щока лажмітника була понівечена святою водою. На тому ж місці мав рубець і батько. Це Тюрин чітко пам'ятав, хоча з останньої зустрічі минуло понад двадцять років.

«Кляте місто, клята спека», — думав Тюрин, намагаючись понад головами роздивитися, де вхід до начальника вокзалу. Мав намір будь-що вибратися з міста. Натовп вирував. Розклад збився. Публіка (переважно люди) сварилася, вимагала пояснень, нечисть нахабніла й користувалася велелюдністю.

Тюрин звик до людиноподібних у провінції. Там вони жили на своїх споконвічних територіях: лісові види — у лісі, земляні — під землею, водяні — ближче до води. Люди розбудовували власні містечка. Там, у провінції, Межа проходила чіткіше. Навіть у великих містах панував порядок. Але Київ завжди вирізнявся. «Тут хаос навіть у частині для

пасажирів першого класу», — обурювався поліціант, спостерігаючи, як відьма-перекупка намагалася продати магичні настоянки круглолицій пані зі столичного потяга.

Крики агітатора про вбивство людського хлопчика майже губилися в загальному гаморі. Чорний кашкет з «ДО» на кокарді свідчив, що він належить до найбільш радикальної у Межі організації ненависників нечисті «Двоголовий орел». У якийсь момент натовп виплюнув чорта-лахмітника у шарфах просто на двоголовця. Зав'язалася перепалка. Тюрин побачив, як бруківкою покотилася калоша, і з гидливістю подумав, що розлючені пасажери таки знайшли цапа-відбувайла.

А ще за мить переляканий чортик вистрибнув з юрби і чкурнув пероном. Людські хвилі розійшлися й дали дорогу двом поліціантам. «По когось прийшли», — припустив Тюрин і подумки похвалив: арештовувати на вокзалі, ще до того, як злодій втік у місто, — правильна практика.

Старший за чином покрутив головою й визначив напрямом, за ним слухняно рушив дебелий городовий. На подив Олександра Петровича, вони зупинилися біля його вагона й викликали провідника. І коли Тюрин подумав, що гірше вже немає куди, провідник-домовик махнув у його бік.

***

— Окологочний наглядч Топчій. Маю наказ зустріти вас і провести до міської поліції, — відрапортував чин.

На вигляд Топчію було не більше сорока. Мав темно-руде волосся і жорсткі, як зубна щітка, вуса. Мішкуваті повіки тисли на жовті маленькі очі, від чого здавалося, що Топчій постійно мружить або готується ехидно посміхнутися. Окологочний нервував. Раз по раз сягав рукою до кишені, але ніби сам себе зупиняв.

— З якого це дива? — вибухнув Тюрин. Набрал у легені повітря й приготувався кричати. З досвіду знав, що брутальний крик діє на нижчих чинів, як свята вода на чортів. — Ви взагалі знаєте, з ким розмовляєте?

У голові вирували думки. Олександр Петрович перебирав сто й одну причину, чого б це його могли заарештувати, і не знаходив гідної підстави. Хоча, на правду, в Імперії головне бажання когось посадити — привід знайдеться. Навіть для найвищих чинів. «Особливо для найвищих», — вколола підступна думка.

— Прошу звертатися по формі. За чиїм розпорядженням і з якої причини?

Тон справив враження на Топчія. На його обличчі відобразився сумнів. Чин пильно подивився на Тюрина, щось проплямкав самими губами, ніби пригадуючи завчене, недовіжливо смикнув плечима й нарешті витяг із планшета якийсь папірець.

— Так точно, ваше високоблагородіє, але ж... Слідчий з особливо важливих справ, підполковник Тюрин Олександр Петрович, тридцять три роки, зріст — шість футів, волосся — темно-русяве, очі — сині, лоб — високий прямий, — прочитав околочний і звів на Тюрина очі. — Все збігається. Це ж ви?

— І це всі ваші підстави для арешту? — тамуючи гнів, процідив столичний поліціант.

— Арешту? — Топчій кілька секунд кліпав очима, а потім розплився в безтурботній усмішці. — Побий мене грім у Страсну п'ятницю, то ви не так зрозуміли. Його високородіє поліцмейстер Києва Скалонне просить вас до себе. Це ж яке щастя, що ви тут застрягли. У нас же місто показилося. Уявіть, як зрадіють, що до справи візьметься слідчий зі столиці?

Не перестаючи всміхатися, Топчій видобув із планшета ще один папірець і простягнув Тюрину. Це була агітка «Двоголового орла». Першу шпальту займав портрет убитого хлопчика. Тюрин лише покосився на зображення, але до рук не взяв. Заклик агітатора досі стояв у вухах.

— Уже й висновок прозектора є, — Топчій спритно дістав новий документ.

«Сим засвідчую, що нагло вбитий Андрій Ющинський, 12 років, за біологічними ознаками є представником *homo sapiens*, тобто людиною. Висновок зроблений на основі огляду зовнішніх покровів, кінцівок і

посмертного стану тіла. Судово-медичний розтин на вимогу встановити ступінь приналежності отрока до homoidea aqua (водяників) проводив приват-доцент Університету св. Володимира Гальванеску (homoidea serpentes)».

— Що це? — прочитав записку Тюрин.

— Ясно, що, — з готовністю відповів Топчій. — Андрій цей зарізаний був до громади водяників приписаний. Сином, значить-то, водяника числився. Ну, як, сином — мамку його водопузій за дружину взяв. А отрок пасербом водянику був. От ми й замовили експертизу, бо ж за новим законом треба визначити підслідність: чи то людський злочин, а чи людиноподібних.

— А «мамка», — наче на лайку, скривився Тюрин, — людиною, значить, була?

— А хто їх, бісових жінок, розбере? — розвів руками околочничий. — Але за документами так точно — гомосап'єнка.

— Тобто, ви хочете сказати, — запитав Тюрин, розуміючи, що сам себе втягує у справу, — що людська жінка вільно пішла за водяника, ще й сина до них привела? Людську дитину в громаду водопузих?

— Так точно, — кивнув Топчій.

— Кляте місто, — пробурмотів столичний поліціант і зробив останню спробу відкараскатися. — Слухайте, все це дуже цікаво, але я не маю часу. За чотири дні мене чекають у столиці. В мої плани аж ніяк не входила зупинка в Києві.

— Та ви не турбуйтеся, там справи з комарину ніжку. У нас уже й підозрюваний є, — радісно проказав околочничий і махнув візникові. На подив Олександра Петровича, ним виявився огидний тип із лошачими вухами й копитами. Смерділо від канькача, або, як їх ще називали в Межі, вазіли, не краще за худобу. Але тільки цей вид людиноподібних міг змусити коней не сахатися нечисті.

— Як каже його високородіє, бракує вашого еспертного висновку, — завершив Топчій і запопадливо відкинув підніжку прольотки.

Городовий прикріпив багаж.

— Експертного, — виправив Олександр Петрович, зітхнув і заліз в екіпаж. Поруч під нервове іржання коней уместився околочничий.

***

Київ був зовсім не схожий на холодну, вічно завіяну туманом столицю Імперії, де минуло дитинство Тюринна.

Місто над Дніпром приголомшувало барвами й веселою какофонією. Обабіч вулиці, що вела від вокзалу, височіли нові будинки, переважно з медово-жовтої фірмової київської цегли. Фасади прикрашали розмальовані ліплення. Здавалося, магічний багряний цукор не лише наповнював кишені, а й додавав барв давньому місту.

Тротуарами прогулювалися люди й нечисть, ніхто не тримався свого боку. «І тут хаос», — подумав столичний поліціант.

На Бібіковському бульварі Тюрин мало не скрутив шию. Розштовхуючи перехожих, бруківкою ступав прегарний тулпар. Чарівних крилатих коней розводили татарські духи, що вже кілька століть мешкали біля ринку Шурум-Бурум. Тулпари рідко виживали за кордонами Межі, свого одного імператор був змушений щомісяця відпускати до Києва. Жінка, що, як і Тюрин, задивилася на прегарну тварину, злякано відскочила. Татарський дух протяжно свиснув і замахнувся нагайкою, аж із його волосся випало кілька ящірок, а під пахвою відкрилася дірка.

Тюрин вдивлявся у строкате й майже незнайоме місто, а перед очима виникали старі болісні спогади про цей і водночас зовсім інший Київ.

Темна квітнева ніч двадцятирічної давнини. Тривожні церковні дзвони. Клекіт і виття людиноподібних на подвір'ї. Постріли й запах диму. Батько у старому турецькому халаті, з пантофлею в руці, метушиться й облаштовує тимчасові прихистки для біженців. Біля нього — темна постать. Потім мати казала, що це та, через яку все полетіло шкереберть. Нечисленні люди гуртуються навколо матері. Вони злобно витріщаються на нечисть, але бояться присутності батька. Мати, як налякана гуска, здіймає руки, кляне чоловіка прихвостнем мерзоти, кричить, що вони йому дорожчі за рідного сина. Дивний страдницький погляд батька. В ньому немає ненависті чи злоби, лише болісний подив. Ніби батько вперше так ясно побачив власну дружину.

Мати істерично наказує дванадцятирічному Тюрину залізти на підводу. Там повно речей. Хлопець дивиться то на матір, то на батька й не може зрушити з місця.

Нарешті батько відсовує якийсь клунок, похапцем перехрещує й підсаджує сина на підводу. Якусь мить зазирає в обличчя, мовчки киває й розвертається, щоб продовжити розселяти людиноподібних. Тоді вони бачилися востаннє.

За два дні Тюрин уперше побачив Київ. Мати рахувала клунки, кричала на візників, переплачувала страшні гроші — так хотіла забратися з «бісівського» міста. Сашко ховався під башликом і всотував побачене. Містом їздили козаки з оголеними шаблями. Звідкілясь долинали страшне «Кощі!» і «Бий нечисть, це вони разносять пошесть!» На бруківці, наче випатрані нутрощі, валявся крам із пограбованих крамниць. Під ногами хрустіло скло. Над деякими вікнами ще здіймалися стовпи чорного диму. Криваві плями кричали про місце боротьби. Під стіною, наче викинута на берег риба, напівлежав жовтий висохлий злидень. На його колінах чорніла голова мавки. Тонкими, майже прозорими пальцями він вичісував із її довгого волосся засохлі квіти і щось тихенько наспівував. Тіло мавки вже почало танути, як передсвітанковий туман. Злидень звів очі на хлопчика й оголив гострі зуби у хижій і водночас беззлобній посмішці.

Лише за багато років Олександр Петрович дізнався, що вони тікали крізь горнило страшного погрому 1892 року, коли від рук оскаженілого натовпу постраждало кілька тисяч людиноподібних, а Київ уперше зіткнувся з кощами.

Навіть через багато років він не міг збагнути, що ж змусило його батька — запеклого нечистененависника — відчинити маєток, щоб урятувати бодай когось...

— Нарешті! — оголосив Топчій.

Канькач ледь устиг зупинити коней, коли околочний з явним полегшенням зістрибнув на землю.

Міське управління поліції розташовувалось у величезному трикутному будинку Присутствених місць. Топчій показав на боковий

вхід, і Тюрин рішуче попрямував до дверей. Постановив за будь-яку ціну чимшвидше розв'язатися зі справою.

***

Київський поліцмейстер Олександр Олександрович Скалонне займав кабінет із вікнами на стародавню Софію. Краєвид на собор додавав обстановці особливих барв. Імператор з портрета на стіні дивився лагідно і майже по-батьківськи. Колекція на етажерці відразу попереджала про смаки Скалонне. «Щоб прохачі й чиновники раптом не помилилися з подарунком», — подумав Тюрин, кидаючи кислим оком на виставку срібних виробів з ювелірного заводу гмура Маршака. Окрему полицю займала мініатюрна копія Присутствених місць із гербом міської поліції на фасаді.

На подив Тюрина, київський поліцмейстер не припиняв писати, ніби до нього зайшов рядовий служака. Величезне черево важко здригалось, йому в такт колихалися розкішні білі вуса. Круглі рум'яні щоки вкривав піт. Навіть така дрібна робота вимагала від товстуна чималих зусиль.

Нарешті Скалонне схопив срібну пісочницю для промокання чорнила, щедро «посолив» папір і звів очі на Тюрина.

— А, столичний гість. Що ж, багато про вас чув, — сухо проказав поліцмейстер. — Сподіваюся, вам буде зручно в нашій холодній?

Тюрина ніби мокрим рядном накрили. Знову жарт — чи цього разу таки правда?

— Як я вас? — широко всміхнувся Скалонне, насварився пальцем і розреготався. — Розказав-розказав Парфентій, як ви подумали, що то вас арештовувати заявилися. Цікаво, які такі грішки ховає «столичний Лекок», гроза нечисті? — поліцмейстер змовницьки підморгнув. — А ви не дивуйтеся, чимало про вас знаю. Свого часу все міністерство внутрішніх справ гуло. Аякже! Як ви порятували велику княжну з пазурів упирів. Знаменита царськосельська змова. Це ж треба було викрасти княжну і спробувати перетворити її на упирицю! Подєйкують, ви сам на сам з одним із «батьків» зійшлися?

— Так, Гриневіцький, — недовірливо проказав Тюрин.

Перед очима сплигло бліде, заюшене чужою кров'ю обличчя. Голова клану з обернених ним особисто упирів бився люто. Тільки завдяки керівнику царської охорони Тюрину вдалося вгатити в упиря кіл. А от полковник загинув.

— То правда, що по смерті «батька» згоряють усі «діти»? Кажуть, по Гриневіцькому згоріло зо дві сотні упирів?

— Сімдесят шість, — виправив Тюрин.

— Ну-ну, — хитро прицмокнув Скалонне, ніби звинувачуючи у зайвій скромності. — А ця справа зі спаленням упирів у Нагуєвичах? — вів далі Скалонне. — Та ви сідайте, почувайтеся як удома. Чаю? Маю на будь-який смак: від мавок, нявок, польовиків чи лісовиків. Чим багата Межа — все маю. Чи, може, — очі поліцмейстера хитро блиснули, — живого соку?

— Олександрє Олександровичу, — Тюрин вирішив обійтися без регалій: хоч і був нижчим за званням, але ж зі столиці, — у мене зовсім мало часу. Мушу бути у столиці за чотири дні, тож хотів би знати, чим можу допомогти.

Скалонне пісно хмикнув.

— Розумію-розумію. Ви, столичні, звикли до інших темпів, а в нас місто маленьке, веселе, як бачите.

Тюрин мало не випалив: «Не те слово веселе».

— Як що і стається, то воліємо самі розбиратися, — зауважив Скалонне. — Але як не скористатися присутністю в місті видатного слідчого?

«Аякже, нагодою спихнути відповідальність за справу на приїжджого. А в разі успіху підкреслити, що я тут був неофіційно, а всю роботу зробили місцеві», — подумки додав Тюрин.

— Оце вбивство, — провадив поліцмейстер, — уже наробило галасу. У нас є тут особливо палкі люди...

— «Двоголовий орел»? — випередив Тюрин.

Поліцмейстер лише зітхнув.

— То пішов поголос, що Ющинський — ритуальна жертва. Знаєте, всі ці історії про змієпоклонців... У нас тут досі вірять, що мати Змія

— Апі — вимагає людських жертв.

При згадуванні Змія Тюрин відчув у внутрішній кишені батькову книжку. У Межі вірили, що тисячі років тому між людьми й нечистю відбулася остання Велика війна. Нечисть на чолі з царем Змієм-Обадією здобула перемогу. Але по смерті Змія людиноподібні втратили все. Очолена людьми Імперія поглинула край, а нечисті було дозволено жити лише на території Межі.

— Тоді це точно не до мене. Давніми культами, та ще й революціонерами, у нас займається Четвертий відділ.

— Так-так, — перелякано погодився Скалонне, а на обличчі так і читалося: «А вас, шановний столичний гостю, голірuch не взяти». Жодна істота в Межі не любила політичного відділу жандармерії, що спеціалізувався на виловлюванні ворогів Імперії.

— Але то лише чутки, — поліцмейстер важко вибрався з-за столу й підійшов до Тюрина. — Насправді все просто. Поголос пішов через банальну людську заздрість. Труханів острів перейшов у виключне володіння нечисті після законів імператора Реформатора, діда нашого нинішнього благословенного, — Скалонне побожно розвернувся до портрета.

— Тобто, там може жити лише нечисть? — здивувався Тюрин.

— І жити, і вести комерцію. А місце там рибне, якщо можна так сказати. Кордон із Чернігівською губернією. Люди скільки подавалися й собі отримати там землю, але ж ніяк — закон-с, — очі поліцмейстера дивно блиснули. — І тут людського хлопчика знаходять із розпоротим животом на території виключного мешкання нечисті. От і здійняли галас. Відчули, так би мовити, нагоду попсувати кров нечисті. І ви знаєте провінцію? Одразу почали закидати місцевим. Мовляв, то ми десь помилилися, не тим дали острів. Тільки й чекай, що підуть шукати правди до столиці, писати кляузи, шукати дрібні недоліки...

Скалонне впритул підійшов до Тюрина. На обличчі поліцмейстера застигло німе запитання.

— Найменше мені б хотілося копирсатися у чужих дрібних недоліках, — мовив Тюрин: він добре розумів стандартний набір недомовок місцевих. До кольок боялися, що столичні почнуть пхати

носа куди не слід. Особливо тут, у Межі. — Власне, я ж тут неофіційно. Можемо вдати, що мене тут і не було, і розійдемося, як у морі кораблі, — Олександр Петрович скривив невинну пику.

Скалонне недовіжливо посміхнувся.

— Ні-ні, дорогенький. Тут без вас ніяк, — почавши розмову, поліцмейстер уже не міг просто позбутися столичного гостя, хоч би як цього хотів. — Та й справи на копійку. Ми теж не ликом шиті. Вже й убивцю затримали, — Скалонне переможно розправив вуса. — Неподалік від тіла знайшли водяника. У куцах ховався, водопуз пустоголовий. Увесь у крові.

— Хлопчика? — запитав Тюрин, а про себе подумав, що вся розмова була спробою вивідати, чи становить він загрозу для місцевих, чи не по їхні душі заявився.

— Так-так, а кого ще? У водяників крові немає. Передбачаю, дорогенький Олександр Петровичу, ви знову скажете, що для суду цього достатньо. І я так думаю, але мовчить водопузий. І добре, що ви нам нагодилися. Вже столичний точно язика рибопикому розв'яже.

Тепер уже Тюрин скрушно зітхнув. Він спеціалізувався з особливо небезпечних видів і ще ніколи не працював із підозрюваним водяником.

***

— Чому він у воді? — суворо запитав Тюрин.

У камері смерділо, як у давно не митій бані. Посередині темного вогкого приміщення стояла висока діжка. З неї стирчали вибалушені, наче у великої риби, очі. Від очей угору тягнулася мотузка, прикріплена до механізму, схожого на журавель, яким підіймають воду з криниці.

— Ясно, чому, — Топчій почухав жорсткі вуса. — Мусимо хоч раз на день занурювати. Це ж водяник, без води засохне, — додав для певності.

— Ви що, думаєте, я не знаю особливостей цього виду? — визвірився Тюрин. — Підіймайте!

Топчій незадоволено хмикнув і кивнув городовому, з яким зустрічав Тюрина на вокзалі. Здоровань натиснув на важіль. Мотузка напнулася, з діжки полилися вода, і на поверхню вигулькнуло гладке напівпрозоре тіло. Водяник безпорадно замахав ногами-ластами. Він був схожий на воловий міхур із брудною водою. Голова переходила в тіло, руки закінчувалися п'ятірнями з перетинками. Глибоко посажені риб'ячі очі дивилися врізнобіч. Широкий соминий рот беззвучно зіпав.

— І як, по-вашому, я маю дізнатися, де на ньому була кров, після цієї ванни? — Тюрин розвернувся до околочного.

— Так... — Топчій зрозумів свою помилку, винувато почухав потилицю і ткнув у водяника. — Весь писок був замузаний, трохи на животі, ну, і лапи.

Тюрин наблизився до підозрюваного. Намагаючись не торкатися, оглянув руки. Пальці з перетинками закінчувалися тонкими нігтями. У роті стирчали пласкі риб'ячі зуби. «Такими перетирати, а не шматувати», — подумав сищик, пригадуючи звіт доктора Гальванеску. Хлопчика знайшли з розпоротим черевом, без внутрішніх органів. Тюрин подивився у круглі, ніби замулені, очі.

— Такий без наказу старійшини нічого не скаже.

— Так і я сіятельству який день товчу! — просяяв Топчій. — А вони, хоч ріж мене, з ним на острів до старшого водяника не пускають.

Тюрин уперше уважно поглянув на околочного, на обличчі промайнуло зацікавлення.

— Завтра зранку й поїдемо. І ще одне, Парфентію... — Олександр Петрович ніби згадав давню думку. — Я звернув увагу, що в доктора Гальванеску, який оглядав тіло Юцинського, у підписі стоїть *homoidea serpentes*?

— Бо ж він змієголовець, — відказав Топчій. — А згідно з новим законом про відкритість...

— Знаю, знаю, — закінчив за нього Тюрин, ретельно витираючи руки після огляду водяника. Вони перейшли до маленького кабінету з єдиною окрасою — вікном на Софію. — Кожна нелюдина має підписувати своє видове. Але ж розтин людини усюди в Межі має робити людина, чи не так?

— Так тее-то, ваша правда, — Топчій потупив погляд, — але доктор Карпинський, наш людський прозектор, хворує, значить-то, — на останньому слові околочний торкнувся шиї ребром руки і для певності додав, — запій у нього. Тому-то змієголовець і робив розтин. Так-то людину тільки людина може чикати. Закони-с знаємо.

Дзвони на Софії відбили дев'яту. Тюрин стомлено потер перенісся. У «Європейському» на нього вже чекали валізи, гаряча вечерея, а головне — нормальне ліжко. Це була перша приємна думка після небажаної зупинки в Києві й цілого дня в управлінні поліції.

Тюрин визирнув у вікно: місто огортали м'які літні сутінки, духоту і сморід розганяло свіже повітря з Дніпра. Олександр Петрович чи не вперше малодушно подумав, що цього конкретного разу можна поступитися якістю на користь швидкості розв'язання справи. Головне — забратися з триклятого міста, поки старі рани остаточно не відкрилися.

II

Сонячне проміння ледь торкнулося води, коли Тюрин із Топчієм залізли в човен, щоб відплисти на Труханів острів. Сищик виспався, навіть устиг поснідати. Яечню, звісно, пересмажили, а замість живого соку товстий домовик підсунув звичайне розведене варення. Але Тюрин не став сваритися. Це лише тимчасове пристановище. Ранкова прохолода й солодкий аромат нескаламученої води заряджали надією, що він швидко покінчить зі справою і залишить Межу.

Діжку з водянником вмостили на кормі. Звідти долинав невдоволений плюскіт. Аквуси не люблять прямого сонячного проміння.

Алконост-перевізник скинув взуття, голими пташиними пальцями вчепився за ніс човна, тонкими руками міцно обхопив весло. Людоптах нагадував барвистого півника. На голові мав червоний гребінь, з-під дзьоба до підборіддя спускалися розкішні багряні сережки. Темно-сині переливчасті крила, складені за спиною, відкидали на воду чудернацьке відображення, ніби хто розлив фарби.

Човен ледь відчутно підстрибував на хвилях. Навіть водяник у діжці заспокоївся.

Дорогою до Труханового острова Тюрин виявив одразу дві особливості нового помічника: Топчій мав неабияку пристрасть до соняшникового насіння. Сказав, що гамує нерви, хоча Олександр Петрович так і не зрозумів, чого б це околодочному досі хвилюватися. А по-друге, майже повсякчас теревенив.

Топчій розповів, що людиноподібні здавна вважали Труханів острів своїм. Залишалися там жити навіть після 1827 року, коли імператор Палкін наказав виселити з Києва всю нечисть.

У 1861 році його наступник — цар Реформатор — дозволив людиноподібним повернутися. Був затверджений ліберальний «Порядок дозволу на постійне й тимчасове проживання». Міська Дума передала Труханів острів нечисті, яка отримала особливі права й пільги на ведення там справ. Люди стали лише гостями на привабливих землях середини ріки. Водяники полюбили місцевість за тінистий ліс і вологість, власники розважальних закладів — за віддаленість від гучного центру, купці й підприємці — за зручне розташування. Кордон із сусідньою губернією давав широкі можливості для махінацій із товаром. Зберігай, перевозь, плати мито, де вигідніше.

— Водяники дедалі більше на пароплавні компанії працюють. Немає кращих на підводні роботи. Вони на суходолі недолугі, вайлуваті, а у воді — як риби. Хіба що русалки доженуть. Але ті непутящі, — околодочний зневажливо, ніби відганяючи муху, махнув рукою, — ото тільки у Гінди і працюють.

— У Гінди — це в будинку розпусти? — перепитав Тюрин.

Будинок розпусти відьми Гінди був добре відомий і за кордонами Межі.

— Так, — кивнув околодочний, — oprіч її закладу, на Трухашці ще яхт-клуб перелесника Тартарова й Біологічна станція доктора Гальванеску, а ще князь Басараб дачу буде, але то аж на тому краї. Ви б знали, як довго вони всі пороги оббивали, щоб тут земельку отримати!

— Який енергійний ваш доктор-змієголовець, і тут працює, — зауважив Тюрин.

— По смерті останнього директора станції переїхав, — відказав Топчій. — Той від старості гикнувся. А так — точно, — дохторів із нечисті у Києві небагато. А в Межі, кажуть, ще менше. То ж треба вивчитися, отримати підтвердження нешкідливості виду, ліцензію. Одиниці вибиваються.

Тюрин вчув задрість у словах околочного. Топчій мав рацію. Тямуці види займалися переважно комерцією. Імперія робила все, щоб обмежити доступ людиноподібних до професій, які вважалися людськими.

***

— *Цвіте терен, цвіте терен, а цвіт опадає,* — закурликав алконост-перевізник. Він підставив обличчя сонцю й розтулив дзьоба. Здавалося, пісня лунає просто з горла.

— Хто з любов'ю не знається, той горя не знає.
А я молода дівчина, та й горя зазнала,
Змія-царя полюбила, щиро покохала.

Злії люди-воріженьки царя обплутали,
Хитрощами одурили, в землю заховали.
Ой ти, Змію-богатирю, як тебе звільнити?
Як з темниці земляної на світ запросити?

Олександр Петрович не вірив власним вухам. Так заколисував його батько. Казав, що це старовинна легенда нечисті. Час і материна заборона згадувати про людиноподібних стерли сюжет.

— *Ой, візьму я своє серце та й піду шукати,* — текла пісня. —

Змія-царя із полону людського звільняти.
І тоді здригнуться гори, нечисть усміхнеться,
Місто Змія стане вільним, як дівоче серце.
А я молода дівчина, що ж мені робити?
Хто pomoже сиротинці Змія визволи`ти?

Тюрину страшенно закортіло почути завершення пісні, ніби від того, чи визволить дівчина Змія, залежала і його власна доля. Чарівний спів алконоста обірвав околочний.

— Осьдечки вони, водопузі, — оголосив Топчій і махнув на низку елінгів і барж, що вгризалися в піщаний бік Труханового й були головним місцем роботи водяників. — А тіло знайшли нижче за течією, де гать, — попередив наступне запитання шефа.

Тюрин крутонував головою, але побачив лише суцільну зелену стіну. Острів завертав на схід, ховаючи від очей менш заселені місцини.

Водяники жили в чудернацьких будинках на ніжках. Під кожним не висихало болото. Влітку на нижньому вологому поверсі рятувалися від спеки. Взимку нижній поверх затуляли відкидними стінами з пресованого очерету. Тут впадали у сплячку старі, слабкі й малеча.

— Хто мало рухається, стає, мов те морозиво — крихкий і холодний, — пояснив Топчій. — Сильніші охороняють і підтримують тепло у верхній — основній — хаті.

Найбільше водяники цінували весняні паводки, коли води Дніпра сягали вікон і виганяли нечисленних людей з острова до міста. Тоді жінки водяників метали ікру.

Поки Топчій з алконостом вивантажували діжку з підозрюваним, Олександр Петрович із подивом спостерігав за народженою цього року малечею. Діти водяників більше нагадували мильні кульки, ніж дорослих аквусів. Рідина всередині була майже прозора, а личка переливалися всіма барвами веселки.

Жінки й чоловіки водяників відрізнялися між собою лише одягом. А носили хіба якийсь елемент з гардеробу людей. Один ішов у картузі, інша поправляла хустку, ще один водяник підтримував мішкуваті штани. Всі озиралися, ба й зупинялися, щоб роздивитися зайд. Топчій організував кількох водяників, і вони взялися тягти діжку на конструкції, що найбільше нагадувала санчата. Замість полозків використовували ковзкі бруси. Тюрин подумав, що схожим методом човни спускають на воду.

У центрі селища чорніла калюжа завширшки з сажень. Над нею звисала ряднина з намальованою рибою, обведеною в коло. Водяник у картузі, проходячи повз, побожно схилився і плюнув у темну воду. Те саме зробили кругленькі, наче міхури з холодцем, молодиці в хустках.

— Король Джерел, — прошепотів околочний, — їхнє божество. Скільки вже змушували засипати, а воно знову з'явилося. Кажуть, бездонне, але якщо кинути золотий, то потім знайдеться в іншому джерелі, хоч і за сто верст⁴. Брешуть, що й водопузі так мандрують.

Над священною баюрою і головним куренем розкинулася стара верба. У її гілках поліціант зауважив ще одну чудасію — з десятків величезних, наче для гірських орлів, гнізд, складених з латаття, лози, пір'я і різнокольорового людського дрантя. З одного спускалися довгі зелені коси.

— Русалчині, — зневажливо махнув рукою Топчій. — Підживають тут. Теж Джерелу вклоняються.

Ніби на його поклик, із ближчого гнізда показалося заспане личко. Блідими, майже прозорими кулачками русалка потерла повіки, і на поліціанта витріщилися жаскі молочні очиська. Удень водяні дівки були геть сліпими.

— То хлопчик жив тут? Як узагалі це можливо? — запитав Тюрин.

Під ногами хлюпало, а в шию впелися перші комарі. Селище водяників, попри літню спеку, потопало в тіні. Від вогкості було важко дихати. Олександр Петрович відчув, як спиною стекла бридка цівка поту.

— Ющинський — мамчине прізвище. Її Кит Сомський сюди вже з пузом привів. Хто справжній родитель — ніхто не знає. В аквусів же з людьми дітей бути не може. А мамка — ще та хвойда. Відразу, як народила, втекла з солдатами в Чернігівську губернію. Сомський став за батька. А як він згинув, хлопчика лишили громаді, — Топчій легенько копнув носакон маленького водяника — той покотився ринвою й під регіт товаришів гепнувся в канаву. — Дурень Сомський вирішив у спеку на торг вийти.

— Пересох, чи що? — не зрозумів Тюрин.

— Та ні. Ясно, висох би на шмарклі, гарантію даю, але то подільські рибалки допомогли. Дуже вони, знаєте, водяників не люблять після того, як ті загарбали найбагатші рибні місця. Тобто отримали виняткове право. І знаєте, — по паузі вів далі Топчій, — хлопчик сам захотів тут лишитися. Водяники його полюбили, чи що? Бачили б ви, що виробляли, коли ми тіло забрали. Всю ніч у барабани били й довкруг Джерела кола виводили. А цього, — Топчій кивнув на діжку, — з кущів виловили. Ще й у крові був. От і забрали.

Тюрин здивовано скинув брови. В очікуванні, доки діжку з водяником втягнуть до головного куреня, вони зупинилися на сходах. Це була найбільша будівля в поселенні. Стовпи, що вели нагору, прикрашало різьблення у вигляді риб, сходи встеляв очерет, але смерділо, як на рибному базарі у спеку.

— Їхній старійшина, Лобаст Сигізмундович, — пузир поважний, але трохи зарізкий, — попередив Топчій і пропустив Тюрина.

Голова громади зустрів гостей, сидячи в широкій дерев'яній діжці. Лицем скидався на старого сома, з довгими вусиками над товстою губою. Мав важке напівпрозоре тіло, заповнене темною рідиною. Великою жаб'ячою лапою Лобаст раз по раз зачерпував із сусідньої посудини дрібну рибу й закидав до широкого рота. Поряд у менших діжках плюскотілося з десяток старих аквусів.

Топчій затулив носа від важкого духу і представив начальника.

— За всієї поваги до вашої втрати, Лобасте Сигізмундовичу, — відкашлявся Тюрин, — але одного з вашої громади... — сищик показав на підозрюваного в діжці; голова водяника вивищувалася над водою так, щоб він зміг говорити, — ...знайшли неподалік від тіла Ющинського, всього у крові. Я особисто не впевнений, що це зробив він, — Тюрин злегка нахилив голову.

Чув би його зараз Скалонне, але він мав завоювати довіру водяників.

— Проте підозри серйозні. Натомість ваш аквус, замість виправдатися, мовчить. А це тільки погіршує ситуацію. Знаємо, що його без вашого слова не розговорити. Тому й прийшли. З усією повагою. З іншим видом так панькатися не стали б, — не вгавав Тюрин. — Як хоч його звати?

Старійшина закрутив очима, але не зронив і звуку.

— Бу-у-ульк, — нарешті вихопилося з широкого горла. — Бу-бульк. Брр-рр. Бу! — наче водоспад, пророкотав водяник.

На подив Олександра Петрович, підозрюваний аквус із діжки розродився не менш гучною відповіддю. Тюрин багатозначно подивився на помічника.

— Лобасте Сигізмундовичу, — благально схилився Топчій, — прошу по-нашенському. Пан зі столиці.

Останню фразу проказав ніби вибачаючись, отож Тюрин незадоволено звів брови.

Великі риб'ячі очі старійшини водяників лишилися порожніми — він навіть не глянув на околочного. Тюрин уже був вирішив, що справи кепські, аж тут старійшина знову подав голос.

— Мокрий Лин, — спроквола, ніби над силу, проказав Лобаст Сигізмундович. — На верфі з Сомським працював.

— І як Мокрий Лин може пояснити, чому ховався в кущах неподалік тіла, та ще й у крові? — обережно запитав Тюрин.

Водяник з діжки знову щось голосно пробулькав.

— Рибу їв, — без жодних емоцій переказав старійшина. — Андрійка не вбивав. Людей злякався, тому і сховався.

— Слухайте, — Тюрин здивувала байдужість старійшини. — Я хочу дізнатися, хто вбив хлопчика. Поки що всі факти вказують на одного з ваших. Якщо ви мені не допоможете, я теж зроблю такий висновок.

Водяник із діжки видав іще одну трель. Лобаст Сигізмундович мовчки вислухав, кілька разів беззвучно плямкнув губами, ніби зважуючи, що казати, і промовив:

— Андрійко, бульк, наче та риба у воді, свободу любив. Джерельна дитина. Мав у собі подарунок Джерела Змієві, бульк, — Лобаст показав на зображення на стіні. Як і над калюжею, тут була намальована риба в колі. — Жодні сіті його не обмежували. Бувало, кілька день островом вештався. Так і цього разу. Востаннє його бачили за день до загибелі. Казав, до інших піде.

— До інших?

— Тих, що нижче за течією живуть, — тихо, наче занурюючись під воду, пробулькотів водяник. — Змієголовець дива в банках показував, бульк. Рибу заспиртовану, іншу наругу над природою... — Інші водяники в курені незадоволено заплямкали риб'ячими губами. — У відьми теж цікавинок чимало. Ми б його ніколи не вбили.

Пузир замовк. Ще кілька разів клацнув щелепою, як викинута на берег риба, але звуку не подав. Як і в риб, обличчя водяників не видають жодних емоцій.

— Мокрий Лин посидить у нас, поки все з'ясується, — проказав сищик.

Якусь мить нічого не відбувалося, а потім старійшина водяників несподівано голосно проказав:

— Бульк! Він наш! Маєте тут лишити.

Вперше в голосі Лобаста зазвучало обурення. Річкове царство заворушилося. Інші водяники в курені ледь чутно забулькали.

— Ми привели Лина сюди з поваги до ваших звичаїв. Але він — головний підозрюваний. Раджу подумати про його захист.

Тюрин махнув околочному. Топчій демонстративно поправив портупею, наклав кришкою діжку з підозрюваним і штовхнув її до виходу. Попри те, що діжка сягала його голови, Топчій навдивовижу легко dopravив її на ганок. Тюрин, не зводячи очей з водяників, задкував за околочним. Булькання посилювалося, але жоден із водяників поки що не зрушив з місця.

— Якщо раптом щось пригадаєте, то знаєте, де мене знайти, — від дверей кинув Тюрин.

На майдані на них чекала нова неприємність. Здавалося, все село вишикувалося вздовж дороги і, як і водяники в курені старійшини, вороже булькотіло. Попри погрози Топчія, жоден не зголосився відтягнути діжку до човна. Тюрин повільно закасов рукави і став поруч з околочним. Вуса Топчія нервово сіпалися, але й він прагнув зберегти лице.

Нарешті, пройшовши живий коридор із напівпрозорих рокітливих тіл, вони спустили діжку до човна й голосніше, ніж це було потрібно, наказали алконосту рушати.

***

— А ви казали, вони мирні, — Тюрин відтягнув комір від мокрої шиї і поглянув на Топчія.

— Та мирні, — вдарив рукою об човен околочний. — Аквуси — закрита громада, зазвичай покірні. Не знаю, який гедзь їх укусив.

Топчій досі стежив за берегом. Тіла водяників ледь угадувалися в кущах, але булькання не стихало. Здається, жоден не кинувся їх наздоганяти.

— За весь час служби хіба кількох водяників на крадіжках ловив, — Топчій зняв картуз і витер чоло. — Раз на чотири роки буває велика повінь. То вони, користуючись водою, витягують дріб'язок із подільських хат. Ну, вклоняються Джерелу. Але це дитячі забавки, без усіляких тобі ритуальних жертвопринесень. Побий його лиха година, з цим убивством усе місто показалося.

— Може, Мокрий убив Ющинського, бо хотів помститися людині за смерть друга? — спробував знайти мотив Тюрин.

— Та у водяників і поняття такого — «друг» — немає. Крім того, хлопчика аквуси дуже шанували.

— А що це Лобаст про «подарунок Джерела Змієві» булькав? Ви зрозуміли, що це значить?

Очі Топчія перетворилися на щілинки. Він зазирнув в обличчя шефу і промовив:

— Та ясно, що. Ходить тут одна легенда. Мати в дитинстві розказувала. Ніби Змій перед початком Великої війни отримав подарунки від старих богів і вождів усіх видів. А Джерело — саме таке старе божество. Так от, у казці ці подарунки змінили тіло й перетворили Змія-Обадію на великого непереможного воїна.

— Дивно, не пам'ятаю цієї історії. Треба перечитати, — Тюрин, ніби на підтвердження, дістав книгу Лазаруса. — Так, а як цей «подарунок» знову опинився у водяників?

— По смерті Змія, — Топчій без особливої цікавості глянув на зелений томик, сягнув рукою в кишеню, витяг жменю насіння й

задоволено кречив. До нього повернувся звичайний настрій. — Коли тіло мертвого Змія розрубали, то подарунки забрали дарувальники. Але ж то казки. Їх у Межі — он, на цілу книжку.

Олександр Петрович нагородив околочного недовірливим поглядом, а про себе подумав, що й не за такі казки животи ріжуть. Фанатична віра іноді штовхає на найжахливіші вчинки.

— Відвеземо водяника — і назад, — сказав Тюрин.

Околочний здивовано на нього витріщився.

— Ви зауважили, що саме Лобаст сказав про убитого? Хлопчик вештався островом. До Гінди ходив. Його ж десь там і знайшли? — Тюрин зручніше вмовився у човні, готуючись до тривалої подорожі. Навіть розгорнув книгу Лазаруса.

— Так точно, — зітхнув околочний.

— Я сподіваюся, місце злочину хтось охороняє? — Тюрин опустил очі на першу сторінку — вирішив знову перечитати з самого початку. Подумав, що в цій справі знання місцевих вірувань стане в нагоді.

— Так точно, городовий. Без вас нічого не чіпали, — невпевнено відповів околочний. — Але тут така справа...

— Дуже добре, зекономимо час, — промимрив сищик. — Ваш городовий відвезе водяника й повернеться по нас. Давайте до нього.

Топчій кинув оком на шефа, зітхнув і зробив знак алконосту. Перевізник розпростав крила і, маневруючи ними, наче вітрилами, змінив курс човна.

Околочний відвернувся, непомітно щось порахував на пальцях, знову поглянув на Тюрина, махнув рукою, мовляв, «чи пан, чи пропав — двічі не вмирати», і поліз до кишені по чергову порцію насіння.

III

ЛЕГЕНДА ПРО ПОХОДЖЕННЯ ЛЮДИНОПОДІБНИХ

Згідно з книгою Зорах, сувоями з глибин Мертвого моря, свідченнями Бен-Сіра, перший людиноподібний вибрався з темного, як колодязне дно, і звабливого, як

перезріле сонце пустелі, черева Ліліт. Нечисть вірить, що демониця була вінцем творіння і першою жінкою Адама.

Бунтівна жінка постала зі слова й повітря, на відміну від першого чоловіка, створеного зі слухняної глини. Мала палахкотливе, як захід над Червоним морем, волосся, і безжальний, як поцілунки піщаного вітру, дух. Була рівною Адаму й не схотіла коритися. Виття перших собак і радісний сміх ознаменували її добровільний вихід із раю.

За брамою щось холодне й ніжне торкнулося внутрішньої поверхні стегна. Так зустріла Гаспида-спокусника. Він-бо й розповів, що на місце Ліліт уже обрано Єву. Прикро вразила першу жінку ся новина. Цілу годину сонце боялося виходити з-за хмар, і пекельна темрява тримала в обіймах першу землю. Такою сильною була лють Ліліт.

Довгими ночами, перетворюючи тіло на м'яку тінь, спостерігала за любощами мешканців Раю й нарешті пристала на пропозицію Гаспида. Навчила, як спокусити Адама. Сказала-бо: «Суть слабкості чоловіка — жінка», і звабив Гаспид Єву, і прокляття впало на першого чоловіка.

Ліліт сподівалася, що гнаний і упосліджений, беззахисний перед викликами страшного світу, він повернеться в її обійми. Й Адам зрадив Ліліт, торкнувся червоного волосся, де вже оселилися дрібні змії, поцілував випалені темрявою молочні очі, й Ліліт відчула, як потягнулося до неї спрагле чоловіче тіло. Знала-бо, що не забув перший чоловік її палкої натури. Та мить перемоги, як опала зірка, лише торкнулася Ліліт. Адам зітхнув, подивився в небо і простягнув руку Єві.

Від горя Ліліт стала дружиною Гаспида-спокусника і породила перших людиноподібних: лікантропа й упиря. Вона відмовилася від прощення. Відмовилася від подарунків Усевишнього. І сказала: «Нехай діти перших людей живуть на землі, у лещатах мізерної подобі. Мої ж діти матимуть усе: і сушу, і воду, і небо, і пекло».

Тюрин прочитав першу історію з «Легенд про Змія» і посміхнувся.

Про розпутну прародительку нечисті знав змалечку. Це була улюблена тема для старших хлопців, що тільки вчилися дивитися на жінок. Коли Тюрин запитав про Ліліт у матері, та вкрилася червоними плямами й заборонила згадувати «ім'я блудниці». Пізніше Тюрин-молодший зважився запитати в батька. І той, на його подив, зняв із полиці книгу Лазаруса і прочитав легенду про походження видів, а

матері сказав: «Ці казки — шлях до розуміння нечисті. Він має знати свого ворога».

Ворога! — Тюрин добре запам'ятав, що тоді батько вважав людиноподібних ворогами. Саме тому так сподобався матері.

Ще зовсім малому сину вона з захватом розповідала, що шрам на щоці Тюрин-старший отримав під час приборкування повстання упирів у 1863-му.

Все змінилося в погромну ніч 1892-го. Батько не просто зрадив — він сплутався з жінкою з нечисті. Цього мати не змогла пробачити.

Після втечі з маєтку вони переїхали до столиці Імперії і стали жити з ласки матиного брата. Самотній дядько був скупим колезьким асесором і ненавидів нечисть ще дужче за сестру. Чи не щодня кляв Сашкового батька за зраду «людських ідеалів», а мати всім казала, що вдова.

Дванадцятирічний Олександр провів власну межу між роками біля батька й новим життям у столиці. Реальним, вартим уваги і спогадів було минуле, натомість теперішнє — тимчасовою перепорою. Хотів одного — вивчитися, отримати свободу і знову поїхати до батька. Ріс відлюдкуватим. У гімназії отримав прізвисько «нечистелюба».

Перші роки постійно писав батькові. Звинувачував мати, що та ховає від нього відповіді.

Після закінчення реальної гімназії за наполяганням дядька вступив до Юнкерського піхотного училища. Потім, таємно від рідних, попросився служити в Межі. Тюрин дістав місце у 33-му піхотному полку, що розміщувався в Полтаві — за двадцять верст від рідних місць. Наївно сподівався розшукати батька.

Лише за рік служби Олександру вдалося вирватися на батьківщину. Двадцятирічного Тюрина побачене шокувало.

Батько залишив усе людиноподібним, а сам, за словами волосного судді, переїхав до Києва, де й помер.

— При здоровому глузді залишив, — виразно наголосив чин, ховаючи хвоста під стіл. — Щось продав за безцінь, щось так подарував. Але все законно. Й ось, — суддя простягнув Олександрові повідомлення про смерть батька від 1897-го. Лист був із київської

Олександрівської лікарні. Якийсь чиновник написав, що, за відсутності спадкоємців і рідних, Тюрина поховали на лікарняному цвинтарі.

Казенний папірець остаточно спантеличив Тюрина-молодшого. Решту маєтку оглядав, як уві сні.

Під руїнами особняка вирив нору маленький зігнутий гмур. Він і розібрав будинок на дрова. Чорний від сажі та бруду чоловічок (як більшість із його роду, гмур займався ковальством) розповів, що батько власноруч спалив усі книги й папери. Гмур навіть показав купу попелу за будинком. У ній спав домовик. Ставок отримав болотяник: він поставив гать і перетворив колись рибне місце на смердюче болото. За ліс у суді тягалися двоє лісовиків. Нові власники маєтку злилися і фиркали на Тюрина, бо вважали, що він хоче відібрати їхнє майно.

Вже на шляху додому якась божевільна русалка перестріла Олександра й палко зашепотіла про батька. «Знайди його, чуєш? Треба завершити розпочате», — схопивши за руку, торочила нечисть.

Ошелешений Олександр насилу вирвався. В екіпажі усвідомив, що русалка залишила в подарунок книгу. Тюрин розгорнув видання і вперше з часів дитинства прочитав: «Лазарус. Легенди про Змія. Рецензент Карл Еразмович Житоцький. Київ. Друкарня Кульженка. 1874 рік».

Довгі місяці по тому, згадуючи рідкісні старовинні томи, які батько зберігав у кабінеті, Олександр намагався зрозуміти, чому йому дісталася саме дитяча збірка казок. Він знайшов адресу старого співробітника друкарні Кульженка, написав йому листа і досить швидко отримав відповідь.

«Я добре пам'ятаю той рік, — повідомляв старечий почерк. — У 1874-му копали на Щекавиці. Київ заповонили чутки, ніби розрили могилу Змія. То Кульженко відразу вхопився за твір Лазаруса. Тоді існувала заборона на книги про нечисть. Але Кульженко знайшов вихід, недаремно був із людиноподібних — чорт вищого порядку. Пам'ятаю, розповідав, що Лазарус хотів назвати книгу “До історії про культ Змія у Межі”, але Кульженко переконав написати просто — “Легенди про Змія”. І як казки — пропустили», — пригадав друкар,

при цьому додав, що ніколи не бачив Лазаруса на власні очі. Також йому не відоме ім'я Петра Тюрин.

Професор історії Карл Житоцький, вказаний як рецензент, помер у 1892-му. З Київського університету написали, що останні роки «хворів удома».

Олександр найдовше шукав автора книги — загадкового Лазаруса. Виявилося, що той багато писав. Мав низку статей у «Київській старовині», продавав фейлетони й репортажі газетам, але Тюрину так і не вдалося дізнатися справжнє ім'я людини чи людиноподібного, що ховався за вигадливим псевдонімом.

Після року загадок і пошуків Тюрин остаточно зрозумів, що армія не для нього. Подав у відставку, набрався духу й поїхав до столиці, щоб відверто поговорити з матір'ю про батька. Це була одна з найважчих розмов у його житті.

Після сліз, умовлянь та істерик мати пхнула синові під ніс листа від батька, де той просив більше не писати.

— Він відмовився від тебе у той погром, у 1892-му. І це єдина правда, яку тобі слід знати! — останнє, що він почув від матері.

Вона померла уві сні наступної ночі.

«Божевільний, загублений чи мертвий, ясно одне: мати була права, — з гіркотою думав Тюрин, слухаючи, як земля стукотить об дерев'яне віко труни, — батько жодного разу про мене й не згадував». Тоді, над могилою матері, він пообіцяв більше не повертатися до пошуків батька.

***

— Ось тут тіло знайшли! — Топчій махнув на невеличкий причал, від якого тягнулася добре вторована доріжка. Там не було жодної душі.

— Ваше благородіє, городовий, побий його лиха година, до вітру відійшов, — винувато проказав околочний, а собі під ніс, але так, щоб і Тюрин почув, промимрив: — Шкуру злуплю, наб'ю соломною й поставлю на Контрактівій, щоб на нього собаки дзюрили.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ